

## Hagyományból fakadó szabadság

*Közelítés a szerzetesi hagyományhoz a Regula tükrében*

A benedeki hagyományhoz tartozó közösségek jelenlegi sokszínűsége miatt a bencésesség minden erőfeszítés ellenére nehezen sorolható be a politikai életből kölcsönzött kategóriák egyikébe. Megférnek benne a tonzúrás, középkori normák szerint élő traditionalista közösségek éppúgy, mint a harmadik világban apostoli feladatot ellátó missziós szerzetesek. Magyarországon sem könnyű megtalálni a monostorainkra jellemző skatulyát. Az ódon falak közt fekete reverendában gregoriánt éneklő, gyógynövénykertészetet, borászatot működtető szerzeteseket körüllegi az érték- és hagyományőrzés nimbusza. Ugyanakkor a modern építészet és környezetbarát technológiák jelenlétének, a kortárs kultúrával és közélettel való élénk kapcsolatnak, a más felekezetekkel és vallásokkal való dialógusnak köszönhetően gyakran találkozunk a mai magyar keresztény közbeszédben már-már szitokszónak számító „liberális” jelzővel is.

A kettősség nyilvánvalóan magában a hagyományban, illetve az ahhoz való viszonyunkban keresendő. A benedeki örökség

konzervatív vagy szabadelvű értelmezésének mai útjaira figyelve tehát az alapvető kérdés magára a hagyományra kell hogy vonatkozzon. Mit jelentett Benedek számára a *Traditio*, a szerzetesi hagyomány, s mindez milyen tanulsággal szolgálhat a merev elzárkózás és túlzott kinyílás között járható ösvényt kereső mai szerzetes számára? Az alábbiakban ezzel a kérdéssel kapcsolatban fogalmazunk meg vázlatosan néhány gondolatot.

### Folyamatos Kezdet

A keresztény szerzetesség mintegy ezerhétszáz évvel a háta mögött minden más emberi jelenséghez hasonlóan az idő sodrában létezik. Krisztus eljövetele, az „idők teljessége” (Gal 4,4) óta azonban az idő lényegesen új jelleget ölt. Végtelennek tetsző múlásának várva várt és remélt – bár egyelőre rejtett (vö. Mt 23,46) – végső állomása a parúszia, Krisztus dicsőséges eljövetele (vö. Mt 16,26). A keresztény ember, s különösképpen a szerzetes eme végső esemény várakozásában él.

*A sivatagban mindenfelé látható, hogy a szerzetesek Krisztusra várakozva élnek, mint igazi fiak, akik atyjukat várják, vagy mint hadsereg, mely királyát várja, vagy mint egy nemes háza népe, mely várakozik urára és szabadítójára. Körükben nyoma sincs a ruha vagy az élelem miatti gondnak vagy aggodalomnak, hanem a himnuszok éneklése közepette egyedül csak a Krisztus megjelenésére való várakozás foglalja le őket.<sup>1</sup>*

A Krisztusra váró ember tehát nem aggodalmaskodik anyagi dolgokon úgy, mint evilág fiai, mert ez a világ mentalitásához való hasonulást (vö. Róm 12,2) jelentené. A szerzetes feladata, hogy szabad legyen az „idő diktatúrájától”;<sup>2</sup> attól a megváltatlan időtől, amely az emberi cselekvést azon nyomban kilúgozza, meghaladottá teszi elsüllyesztve a múlt feneketlen szakadéká-

1 *Historia monachorum in Aegypto*, prol 7. E. Preuschen (ed.): *Palladius und Rufinus. Ein Beitrag zur Quellenkunde des ältesten Mönchtums*, Giessen, 1897, 7.  
2 Bunge, G.: *Perfectio conversationis*, Seregno 2003, 9.

ban. A szerzetes tehát úgy lehet szabad „a jelen világ istenétől” (vö. 2Kor 4,4), ha megéli ezt az eszkatológikus feszültséget, ha radikális módon tudatosítja a jelen viszonylagos voltát, állandó kapcsolatba hozva azt az idő és történelem végével. A Krisztus első és második eljövetele közötti idő a keresztyén ember számára tehát csak relatív értékkel bír.

Mindez azonban egyáltalán nem jelenti a jelen leértékelését. Épp ellenkezőleg, a keresztyén embernek meg kell ragadnia minden lehetőséget (vö. Kol 4,5), mert a „ma” meghatározó az örök üdvösség szempontjából (vö. Zsolt 94,8, Zsid 3, RB prol. 10.). A keresztyén időszemlélet másik fontos aspektusa az a sajátos viszony, amely a jelenben élő keresztyén ember és ama új „kezdet” között áll fenn, mely Krisztus első eljövételével jelent meg a világban, s ami valójában „új teremtés” (2Kor 5,17). Amint Krisztus második eljövetele a hívő számára nem egyszerűen „jövő”, ugyanúgy az Isten Igéjének eljövetele az emberi történelemben sem sorolható a múltbeli események közé. Krisztus, aki „ugyanaz tegnap, ma és mindörökké” (Zsid 13,8), jelen van, és örökre velünk marad Szentlelke által. Ennek következtében, ha a keresztyén mindig arra fordítja figyelmét, ami „kezdetől fogva volt”, azt azért teszi, mert ez a „kezdet” nem pusztán kronológiai adat, hanem egy abszolút értelemben vett új kezdet, s mint ilyen, a létezés szerves összetevője. Hűnek lenni a „kezdethez” egyet jelent a parúzia Krisztusára való várakozás másik oldalával. A kezdet szem előtt tartása biztosságot ad a jelennek, megakadályozza az állandóan változó világhoz való hasonulást, s képes mindig újratemetni a közösséget azokkal, akik „kezdetől fogva az Ige szemtanúi és szolgálói voltak” (Lk 1,2), akik hitelesen tanúskodnak erről az Igéről.

A szerzetesség éppen a „kezdethez” való állandó visszatérés szükségéből született és születik újra minden korban. Amikor az „anakóréták első virága”,<sup>3</sup> Antal eldönti, hogy elhagyja a világot, nem más jár az eszében, mint az apostolok és az ősegyház radikális krisztuskövetése. Életprogramja nem áll másból, mint amit

3 Evagriosz: *De malignis cogitationibus* 35. Baán I.: *Evagriosz Pontikosz a gondolatokról*, Budapest, 2005, 102.

az apostolok hagytak ránk: munka, hogy kenyerünket megkeressük (2Tessz 3,10) és alamizsnát adhassunk, szüntelen imádság a rejtekben (1Tessz 5,17; Mt 6,6), s a Szent Írások olvasása (1Tim 4,13).<sup>4</sup>

Benedek kronológiai szempontból éppen a „kezdetek” és a későbbi korok mezsgyéjén helyezkedik el. A bencés Regulában ezért példásan nyomon követhető, hogy a nyugati szerzetesség atyja hogyan tekintett a szerzetesi Hagyományra, amikor saját korában már a dekadencia nyomait vélte felfedezni. A relatív értékű jelenre való kritikus nyitottság nála szerves egységbe fonódik a parúzia várásával, és a Kezdetekhez, az evangéliumi frissességhez és a szerzetesség kezdeteinek nagy hagyományához való ragaszkodással. Benedek titka és Regulájának sikere éppen ebben a magatartásban, a hagyomány tisztelésében, s a hagyományban való gyökerezésből fakadó szabadságban keresendő.

### **Doctrinae sanctorum patrum (RB 73,2)**

A benedeki Regulát olvasva szembeötlő a Szent Regula (RB 23,1) mint életszabály tekintélye. A jó szerzeteseket éppen az jellemzi, hogy regula és apát vezetése alatt állnak (RB 1,2), az írott szó és az élő tanítás adja a közösségi élet két pillérét. Az újoncnak meghatározott rend szerint, többször fel kell olvasni a szabályzatot (RB 58,9.12.13), a Regulának mindenki, beleértve az apátot is, engedelmisséggel tartozik (RB 3,7.11; 64,20), a Regula törvénye mintha az élet egészét leíró és elrendező alapelv volna.

Éppen ezért meglepő, hogy Benedek művének utolsó fejezetében azt állítja, hogy „ez a regula nem foglalja magában a tökéletesség minden szabályát”, sőt, szerzője pusztán „kezdetnek” (RB 73,1) szánja. Ezek a mondatok nem a szent szerénységéről árulkodnak, hanem sokkal inkább arról, hogy a monostor életét szabályozó írást csak akkor értjük jól, ha belehelyezzük abba a szerzetesi hagyományba, amelyből szerzője merít. Benedek tisz-

4 Vö. Alexandriai Szt Athanáz: *Szent Antal élete*, 3,6. A III-IV. század szentjei, Budapest, 1999, 48.

tában van azzal, hogy egy írás a maga körülhatárolt terjedelmével és egy konkrét monostorra vagy monostorszövetségre vonatkozó előírásaival képtelen lefedni a szerzetesi élet teljességét. Ahogyan egy evangélium nem volt elég az Örömhír, az apostoli hagyomány teljességének átadásához, ugyanúgy egyetlen szerzetesi rendszabály sem ölelheti fel a krisztuskövetés hagyományának egészét. „Aki a szerzetesélet tökéletességére igyekszik, annak számára ott vannak a szent atyák tanításai, és azok megtartása elvezeti az embert a tökéletesség magasságára” (RB 73,2). Benedek tehát nem arra törekszik, hogy Regulájával rögzítse egyszer s mindenkorra a szerzetesi ideált, hanem hogy írását a szent atyák tekintélye alá helyezve nyitva hagyja az utat az egyház gazdag lelki hagyományának egésze felé. S éppen ezáltal válik ő maga is „atyává”; olyan lelki tanítónak, aki élő kapcsolatban van a „kezdetekkel”, aki tisztában van azzal, hogy úgy kapta, amit tanítványainak ad, s akinek tekintélyét nem annyira az „eredetiség” (*originalitas*), mint inkább a hitelesség (*authenticitas*) adja. Más szóval a benedeki mű nem helyettesíteni akarja az atyák tanítását, hanem minden mondatával feltételezi azt, s a tanítványt el akarja vezetni hozzá.

### **Coram Deo et sanctis eius (RB 58,18)**

Benedek előírja, hogy a közösségbe befogadott új testvér fogalmát „Isten és az ő szentjeinek” színe előtt tegye, s kérvényébe foglalja bele a szentek és az apát nevét is (RB 58,18-19). Mindez nem pusztán a földi mellett az égi tanúk megnevezése; az előírás mögött mélyebb értelem húzódik. A szerzetesi fogadalom lényege egy közösség élő testébe való befogadás. Elsősorban abba a konkrét monostorba, ahová a jelölt belép, s amelyet az apát képvisel. Ugyanakkor ennek a közösségnek részei a szentek is: nemcsak azok, akik ereklyéik által kézzelfoghatóan jelen vannak, hanem sajátos módon azok az atyák is, akik tanításuk révén élnek a monostorban, annak a tanításnak a révén, amely az újoncot a szerzetesi élet tökéletességére képes vezetni. Az ő szövegünk az

apát, aki „életmódja és tanításának bölcsessége” által tűnik ki a testvérek közül (RB 64,2), s emiatt a szent atyákhoz hasonlóan őt is a megtisztelő „abba”, atya névvel illetik.

Isten, a szentek és az apát jelölik ki tehát annak a közösségnek a dimenzióit, amelybe a fiatal testvér belépése által befogadást nyer. Erről a vertikális, időt átszelő communióról ír Szent János apostol: „Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit saját szemünkkel láttunk, amit szemléltünk és kezünk tapintott: az élet Igéjét hirdettük nektek... Azt hirdetjük nektek, amit láttunk és hallottunk, hogy ti is közösségben legyetek velünk. A mi közösségünk ugyanis közösség az Atyával és a Fiúval, Jézus Krisztussal” (1Ján 1,1.3). Amint senki sem juthat az Atyához, csak a Fiú által (Ján 14,16), ugyanúgy senki sem lesz részese az Atyával és a Fiúval való közösségnek, csak azokon keresztül, akik már előttünk eljutottak az Atyával és a Fiúval való közösségre, vagyis azokon keresztül, akik kezdettől fogva „az Ige szemtanúi és szolgálói” (Lk 1,2) voltak. Ami a hit terén az apostolok és utódaik szerepe, ugyanaz a lelki életben a szentek és különösen a szent atyák szerepe: hogy nemzedékek között közvetítve továbbadják azt, amit ők is az atyáktól kaptak, az evangéliumi hitből fakadó, krisztusi életformát. A „szent öregek”, akik „végigjárták az utat előttünk”,<sup>5</sup> maguk is valamilyen formában az út részévé váltak. Az igazi *communio sanctorum* tehát nemcsak a megkereszteltek adott időben megvalósuló, horizontális közössége, hanem az a generációkat átfogó, „vertikális” egység, mely felöleli mindazokat, akik előttünk jártak a helyes úton; azokat a szenteket és atyákat, akiknek hite és hitbéli élete által az evangéliumi radikalitás eljutott hozzánk.

„Tartsátok meg a hagyományokat, amiket tanítottunk nektek” (2Tessz 2,15). A páli mondat valódi értelme a fentiek fényében tárul fel igazán: nem egyszerűen hagyományok őrzése, hanem élő közösség, kapcsolat Istennel és mindazokkal, akik előttünk nemzedékeken át megtapasztalták a vele való közösséget. S ez teljes mértékben különbözik attól, amit ma a „tradicionalizmus”

5 Evagriosz: *Epistulae* 17,1. W. Frankenberg (ed.), *Evagrius Ponticus*, (AKGWG, Phil.-hist. Kl., Neue Folge 13.2), Berlin, 1912, 582.

alatt értünk. Szükséges világosan látni a különbséget a „régí” és az „ósi” között:

*Nem elég, hogy valami régi, ahhoz, hogy tiszteletet érdemeljen. Hiszen a rossz is egyértelműen régi dolog, de attól még semmi tiszteletet nem érdemel, hogy régóta fennáll.*<sup>6</sup>

A rossz régi, de nem ősi, mert „volt idő, amikor még nem létezett”,<sup>7</sup> s ez az idő a „Kezdet”, a teremtés eredeti állapota, az Isten által akart üdvösség ideje.

A valódi Hagyomány őrzése tehát a folyamatos Kezdethez, az üdvösség forrásához való visszatérés szándéka azon az úton keresztül, amelyet a hiteles, szentéletű atyák hagytak ránk. S éppen ez teszi lehetővé, hogy szabadok legyünk azoktól a „hagyományoktól”, amelyek lehetnek ugyan régiek, kétszáz vagy akár ezer évesek, de amelyek a jelenben már nem biztosítják az élő kapcsolatot a Misztériummal.

### **Convertere in melius (RB 7,30)**

Az Istennel és szentjeivel való közösség, az üdvösség forrásához való visszatérés elengedhetetlen feltétele a megtérés, mely tettekben kell hogy megnyilvánuljon. A monostor az állandó megtérés helye, a szerzetes erre tesz fogadalmat (*conversatio morum* RB 58,17), a Regula pedig útmutatója lesz a megtérés kezdetének (*initium conversationis* RB 73,1), a kezdő szerzetes általa megtanulhatja, hogyan forduljon el a világ szellemétől, s hogyan nyíljon meg az üdvösség itt és most megnyilvánuló működésére. Aki azonban nem akar megállni a kezdetnél, hanem végig akarja járni a megtérés útját, azt a Regula, az apát és a monostori élet el kell hogy vezesse a Hagyomány kimeríthetetlen gazdagságához, az életre váltott Evangélium számtalan példájához, a megtérés

6 Evagriosz: *Scholia in Ecclesiasten* 7,10. P. Géhin (ed.), *Évagre le Pontique: Scholies a l'Ecclésiaste*, (SC 397), Paris, 1993, 59.

7 Evagriosz: *Kephalaia Gnostica* I, 40. A. Guillaumont (ed.), *Les Six Centuries des "Kephalaia Gnostica" d'Évagre le Pontique*, Paris, 1958, 23.

tökéletességéhez (*perfectio conversationis* RB 72,3). Ez a megtérés, elfordulás a jobb irányába, a *conversio* tehát egyben egyfajta párbeszédre (*conversatio*) való törekvés is. Két lábbal állva az adott korban, a jót és rosszat egyaránt magában foglaló korszellemet szem előtt tartva a Hagymány segítségével Krisztus felé fordulni, megélni a vele és szentjeivel való egységet, s utat, hidat létesíteni az örök jelen és a konkrét jelen között: az állandó megtérésben létező szerzetes egyik legnemesebb feladata. S mivel a megtérés kezdeti lelkesedése (*fervor novitius conversationis* RB 1,3) gyakran alábbhagy, éppen az atyák tanítása és példája segít ébren tartani a figyelmet, amivel egyszerre fordulunk (*con-vertere*) saját korunk, valamint a Hagymány kínálta úton hozzánk elérő Kezdet, a köztünk lévő Isten Országá felé.

A megtérés útján az atyák nyomdokain járni, úgy élni, mint ők („*sicut et patres nostri*” – RB 48,8), nem azt jelenti tehát, hogy a századokkal korábbi gyakorlatot, normát vagy akár mentalitást egy az egyben magunkévá kellene tennünk. Az elmúlt korokhoz nem lehet visszatérni; a szerzetes nem a romantika és nem is a nosztalgia embere. Akkor is, ha napjait az Úrra való várakozásban tölti, itt és ma él, nem egy átlényegült múltban, s nem is egy megálmodott jövőben.

Az igazi atyáktól tehát – régiektől és a nálunk gyakran anynyira hiányzó kortársaktól – az állandó megtérés lelkületét tanulhatjuk meg. Azt, hogy két lábbal a jelenben maradván milyen utak kínálkoznak számunkra a Kezdet, az Ige közénk való mindig megújuló eljövetele felé, hogy hogyan lehet frissen tartani az evangéliumi krisztuskövetést minden korban. A Hagymány a Szentháromság Istennel való szeretetközösségre nyit meg, meghozzá azokat az utakat kínálva számunkra, amelyeken járva az előttünk élő szentek megtapasztalták ezt a communiót. Benedek számára világos volt, hogy a Hagymány végtelenül gazdagabb azoknál a konkrét életszabályoknál, szokásoknál, amik egy monostor életét irányítják. Sőt, éppen az igazi Hagymányban való meggyökerezés, a szent atyák életének és tanításának példája nyomán a közénk jövő Isten Országával való élő kapcsolat teszi képessé a szerzetest arra, hogy szabad legyen korának „hagyó-



mányaitól”, hogy képes legyen váltani, nyitott maradni az újra, a Lélek működése révén minden korban más utakat kívánó szüntelen megtérésre.

Ennek fényében a bencés szerzetesek feladata ma nem annyira a „hagyományok őrzése”; sokkal inkább azon kellene fáradoznunk, hogy az Ige és az Atyák hallgatása, olvasása révén megismert, elsajátított, belélegzett Hagyomány megőrizzen bennünket a megtérésre való készségben, a valóságra, az idők jeleire való nyitottságban, az igazi szabadságban: Krisztusban, aki maga a *Traditio* tárgya, az egyetlen igazi *traditum*, akit az Atya átadott mindannyiunk üdvösségére.

*Baán Izsák*